JONGE TWIJGEN

Gerrit Damsma

Jonge Twijgen

Kroniek van tien generaties in vier eeuwen

BnB

Uitgeverij: Brave New Books

JONGE TWIJGEN
Historische roman
Tekst en omslagfoto: copyright © 2019 Gerrit Damsma
Uitgeverij:Brave New Books
ISBN: 978 94 021 2321 0
www.gerritdamsma.frl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any means without written permission from the publisher.

KOMEN EN GAAN

Ieder mens staat op de schouders van zijn voorouders. Hij kent zijn vader en moeder, zijn grootouders en soms nog zijn overgrootouders, maar dan houdt het wel op. Al die anderen verdwijnen in de nevel van het verleden. Maar toch: ook zij hebben geleefd. Mensen van vlees en bloed.
In dit boek heb ik getracht deze onbekende voorouders weer 'tot leven te wekken'. Het is een terugreis in de tijd tot in de Gouden Eeuw. Een kroniek van tien generaties in vier eeuwen. Over kleine mensen met hun eigen kleine geschiedenis in een grote wereld. En al die generaties kwamen en gingen.

Steeds opnieuw zullen er jonge twijgen en bladeren aan de bomen komen.
In het voorbijgaan heb ik ze gegroet, die bomen, maar ze blijven er koud en onverschillig onder als ik er straks niet meer zal zijn. En wat deert het mijn huis als ik de deur voor altijd achter mij dichttrek? Ongevoelig laat het weer nieuwe bewoners toe. Wonderlijk eigenlijk dat alles gewoon door zal gaan...

Gerrit Damsma

GENEALOGIE

"Ik zie opeens die lange rij mensen
staan, waarvan ik de laatste ben.
Ik voel me met hen verbonden, want
ik zou niet bestaan hebben als
zij er niet geweest waren.
En bij elk van die namen denk ik:
van jou heb ik ook iets meegekregen,
laat ik er toch het beste van maken.
Juist die verbondenheid met ogenschijnlijk
vreemde mensen maakt het zo
boeiend en interessant..."

Godfried Bomans

Voor onze kinderen en kleinkinderen

INHOUD

Hoofdstuk I: Enne Gerrits (1908) en Gerrit Ennes (1936) in crisistijd en oorlog
Hoofdstuk II: Gerrit Geerts (1876) en de Kop van Jut
Hoofdstuk III: 'Bolsward heb ik lief als stad…'
Hoofdstuk IV: Geert Hendriks (1844) en de trekschuit
Hoofdstuk V: Verhuizen: hardere klap dan die op de Kop van Jut
Hoofdstuk VI: Hendrik Geerts (1816) en zijn 'photographie'
Hoofdstuk VII: Heimwee in het 'Rooie Dorp'
Hoofdstuk VIII: Geert Hendriks (1790) in het leger van Napoleon
Hoofdstuk IX: Naar de HBS: twee kwartjes voor een lekke band
Hoofdstuk X: Hendrik Geerts (1759) en de 'Hûnewippers'
Hoofdstuk XI: Melkboer, gymnasiast en stukscommandant
Hoofdstuk XII: Geert Hendriks (1728) als 'ruilebuijtschipper'
Hoofdstuk XIII: Getrouwd met Nank en het Friesch Dagblad
Hoofdstuk XIV: Hendrik Geerts (1690?) en Geert Hendriks (1667?) en de Gouden Eeuw
Hoofdstuk XV: Van reizen en een revolutie in de krantenwereld
Epiloog: Aan stam en takken komen nieuwe twijgen
Illustraties

HOOFDSTUK I

De treurwilg hangt uit het lood en tipt met zijn dunne twijgen in het water. Mijn kleinkinderen hebben veel weg van die lenige wilgetwijgen. Ze hangen losjes over bakboord en slieren en kringelen met hun vingers door het water. Als we in onze roeiboot voorbij varen, roept de oudste: "Dat is een oude rakker, niet pake? Wat is dat voor een boom?"
"Dat is een treurwilg. Ja…, maar echt oud? Ik weet niet hoe oud een wilg kan worden; ouder dan jullie pake natuurlijk. Zijn wortels zien jullie niet, die zitten onder de grond, maar wel zijn rimpelige stam, zijn kromdikke takken en jonge twijgen. Net een stamboom waar ik jullie wel eens over verteld heb."
"Pake[1]…, ik heb gisteren even op m'n laptop zitten googelen en toen tikte ik de datum '14 september 1936' in. Toen is pake toch geboren? Al die dingen op mijn scherm gingen over crisis en oorlog. Dat was zeker wel een rottijd, of niet?"
De kinderen kijken me benieuwd aan: zou hij weer gaan vertellen? Over vroeger…?

-o-o-o-

Jullie vraag van toen, in die roeiboot, heb ik lange tijd in me om laten gaan. Vertellen over vroeger, over de oorlog… Jullie zijn nog te jong; en te kwetsbaar. En: het meeste zou bij jullie nu nog het ene oor in en het andere uitgaan. Ik zal alles opschrijven. Voor later! Het gaat natuurlijk maar over een kleine geschiedenis in het grote geheel. De Franse schrijver Albert Camus schreef eens: 'Het is net alsof je de dingen en de mensen van ver en heel klein ziet door een omgedraaide verrekijker.'
Hopelijk zullen jullie dit verhaal later lezen. Maar dan ben ik er misschien al lang niet meer. Geborgen en tot rust gekomen in de vrede van God. En dat is goed…

-o-o-o-

In de dertiger en veertiger jaren van de vorige eeuw wisten wij als kinderen amper wat een auto was. Een fiets hadden we niet.

---

[1] Pake: opa/grootvader

Soms mochten we op een zaterdagmiddag als broer en zusjes samen een autoped huren. Voor een stuiver! Om de beurt een rondje rijden. Dat was een feest. Jullie oma Nank is opgegroeid in Zwolle en zij heeft wel eens verteld, dat een dokter Klinkert daar als eerste een bromfiets kreeg. De man vertrouwde het ding maar half en als hij reed, dan sleepte hij met zijn voeten over de grond: bang dat hij om zou vallen. De kinderen riepen dan in koor: 'Dokter Klinkert sit in syn stinkerd…!'
De was stond bij ons thuis op een petroliestel of op een kachel. Een wasmachine? Nooit van gehoord! Geen douche. En geen kraan, maar een pomp en een regenwaterbak. En 'googelen'? Wij wisten niet eens wat een telefoon was. Televisie en de computer kwamen pas veel later. Maar toen wij kinderen waren? Dan speelden wij. Meestal op straat…

Pake is ook jong geweest, ook een baby zoals jullie. Maar ik heb aan jullie gezichten wel gezien, dat jullie dat maar amper kunnen geloven: '…pake een kind geweest?'
Ja, dat zal ik jullie vertellen. Het was na een zware en vroege herfststorm dat ik werd geboren. Zondag de 13e zat ik nog veilig in m'n moeders buik, maar de maandag daarop, 14 september 1936, kwam ik voor het licht en was ik voor de baker[2] en de bakker. In mijn geboorteakte staat het zo:

'Heden, zestien September negentienhonderd zes en dertig, verscheen voor mij, Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Bolsward, Damsma, Enne, oud acht en twintig jaren, bakker wonende te Bolsward, die verklaarde dat op veertien September dezes jaars, des voormiddags ten elf ure, te Bolsward is geboren een kind van het mannelijk geslacht, uit zijn echtgenoote Feenstra, Trijntje, zonder beroep, wonende te Bolsward, aan welk kind wordt gegeven de voornaam: Gerrit. Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen...'

Het was toen een heel roerige tijd; dat heb ik later wel gehoord en gelezen. Jullie hebben nog weet van de crisis rond 2010. Die had de hele wereld in z'n greep. Maar in de dertiger jaren van de vorige eeuw was het nog veel erger. In 1932 had de Afsluitdijk

[2] Baker: verzorgster van kraamvrouw en baby

scheiding gemaakt tussen de Noordzee en de Zuiderzee, nu het IJsselmeer. Het onstuimige water was bedwongen. Maar wie kon het crisiswater en het tij keren in die stormachtige tijd? Geen mens! Het spook van de werkeloosheid greep om zich heen. Een kwart van de beroepsbevolking had geen baan meer. Banken 'vielen om', bedrijven gingen failliet en honderdduizenden arbeidersgezinnen moesten de hand ophouden bij armvoogdij of kerk. Armoede rondom. In Duitsland zat Adolf Hitler op het vinkentouw en had in 1933 zijn benoeming afgedwongen als rijkskanselier. Het was een enorme schreeuwlelijk, maar de Duitsers hingen aan zijn lippen. Hij beloofde iedereen gouden bergen: werk, inkomen, welvaart…
In Italië ging Mussolini op oorlogspad en veroverde Abessinië (nu Ethiopië). Ze sloten een pact met Duitsland en in Spanje dreigde een bloedige burgeroorlog.
Het zou allemaal uitlopen op een tweede wereldoorlog, maar dat wist men toen nog niet. Minister-president Hendrik Colijn zei zelfs in een radiorede: 'Ik verzoek de luisteraars dan ook om, wanneer zij straks hunne legersteden opzoeken, even rustig te gaan slapen als zij dat ook andere nachten doen. Er is voorshands geen enkele reden om ongerust te zijn.'
Maar ongerust waren de mensen wel! Het was gewoonweg een slechte tijd, vol oorlogsdreiging.
En toch waren er in die crisistijd mensen, die nog wat durfden ondernemen. Zo openden mijn vader en moeder – dus jullie overgrootvader en overgrootmoeder - op zaterdag 19 mei 1934 een zaak in 'brood, koek en banket'. In een advertentie in de Bolswarder Courant stond destijds:
'Ter kennismaking ontvangt iedere tiende kooper een aardige verrassing. Wie dus met de Pinksterdagen iets fijns wil hebben, die voorziet zich in de winkel van E. Damsma, Schildwijk 5, Bolsward. Bestellingen worden ten alle tijde aangenomen. Ziet etalage'.

Enne (geboren te Dokkum, 5 januari 1908) was tot die tijd elders in Friesland bakkersknecht geweest. Zijn vader, Gerrit Damsma – mijn grootvader dus en jullie over-overgrootvader, naar wie ik genoemd ben – had een bakkerszaak aan de Waltawei 5 in Tjerkwerd. Daar was de bakkerij met winkel. In Bolsward hadden we alleen maar een winkel. Mijn moeder stond vaak

achter de toonbank; mijn vader hielp mee in de bakkerij en ventte in wijde omtrek zijn bakkerswaar uit: op zijn transportfiets of op zijn bakfiets. Daarmee is hij zelfs een keer in de stadsgracht beland. De broden dreven op het water: voer voor hongerige eenden…
Een zware tijd: de halve nacht bakken en daarna met bezweet lijf de boer op met brood en koek. En dat alles op de fiets! Ze maakten lange dagen. Om een extraatje te verdienen, had mijn moeder een paar kostgangers. Oude Westra bivakkeerde in de 'pijkeamer' achter de winkel en boven, in de voorkamer, huisden een paar 'zuivelheren', studenten van de Zuivelschool Bolsward. En crisistijd, oorlog of niet, maar er kwamen wel kinderen: drie meisjes en twee jongens. Ik was de tweede.
In de oorlogsjaren verliep de winkel aan het Schildwijk (later Skilwyk = Schelpenwijk). Een zijtak van de voormalige Middelzee reikte in vroeger eeuwen tot aan Bolsward. Vandaar deze naam. De grote groene beschuitbus in de winkel, de donkerrode koektrommels en koperen weegschaal stonden er doelloos en renteloos bij. De winkelbel klingelde steeds minder. Die oude winkelbel heeft later bij ons in Gytsjerk in de hal gehangen.
In het laatste oorlogsjaar lag er soms een stapel takkenbossen achter de toonbank. Daar werd de oven in Tjerkwerd mee gestookt. Dat er soms wapens voor de 'Ondergrondse' onder lagen, dat wisten wij als kinderen natuurlijk niet. Mochten wij ook niet weten!
Mijn oom Gerard kwam later als opvolger in de bakkerij te Tjerkwerd en mijn vader moest dus ander werk zoeken. Hij pakte van alles aan om zijn gezin door de tijd te helpen. Later kreeg hij een vaste baan in de zuivelindustrie. Pake Gerrit en beppe[3] Japikje kwamen bij ons inwonen en kregen de voorkamer boven onze winkel. Ik kon het goed met hen vinden.
De knusse bovenkamer van pake en beppe was een beetje m'n tweede thuis. Als ze tegen de avond in alle rust zaten te 'schemeren', dan glipte ik meer dan eens bij hen door de deur en schoof een stoel bij tafel of kachel. Zonder veel woorden. Op de plattebuiskachel stond meestal het ketelwater te neuriën. In het kwijnende avondlicht en bij de toenemende rode gloed van de

[3] Beppe:oma/grootmoeder

kachel zaten pake en beppe vredig stil te wezen. Pake lurkte aan zijn pijp en zijn witte sik wipte daarbij tevreden op en neer. Pake was een forse man, met een forse kop: een glimmende, kale schedel met een krans van zilverhaar, een witte snor en een witte sik boven een opstaand puntboordje. Het zwarte vest, met het gouden horlogeketting, zat hem strak om z'n buik. Dat gouden horloge heb ik later van hem gekregen. Maar toen was m'n pake natuurlijk al overleden.
Beppe Japikje kon mooi vertellen: spannende verhalen over vroeger. Toen we klein waren vertelde ze sprookjes. Dan zaten we op stoelleuning en tafelrand in een kring om haar heen.

Op 10 mei 1940 barstte de bom en werd ons land de oorlog ingezogen. De dagen daarna kwamen er veel vliegtuigen over. Ik was toen een kleuter van goed drie en een half jaar, maar ik weet nog goed dat ik toen een groepje soldaten in grijs uniform bij de winkel van Lutie de Haan op de stoep zag staan. Ik stond achter de winkeldeur en draafde door de lange gang naar de achterkamer en riep: "Er staan allemaal rare mannen op de stoep..!"
Oorlog! Maar wat wisten wij, kleine kinderen, wat oorlog betekende. In die eerste dagen werd er fel gevochten om de Afsluitdijk, een tien kilometer van Bolsward. In de verte hoorden we wel dof gebulder, maar verder raakte het ons niet. De ongerustheid van onze ouders en buren: het ging aan ons voorbij. Een paar maanden later ging ik naar de kleuterschool – de 'bewaarschool'- en elke dag tippelden mijn zusje en ik op en neer. Langs hotel De Wijnberg aan het Marktplein, waar de moffen hun hoofdkwartier hadden; wij vonden het wel spannend als we onderweg een peloton marcherende en zingende soldaten tegenkwamen. Hun met ijzer beslagen laarzen dreunden stampend en in cadans over de straatstenen. En ze konden prachtig zingen, die mannen. En wij marcheerden mee…
Maar een gewone tijd was het niet. Dat merkten wij ook wel toen we een paar jaar ouder werden. Er kwamen vreemde kinderen bij ons op school: Joodse kinderen, maar dat wisten wij toen nog niet. Mochten wij ook niet weten. 'Logees', zeiden m'n heit en mem[4], of: 'schipperskinderen'. Maar zolang ergens logeren? Ze

[4] heit en mem: vader en moeder